

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРУСТРАЦІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОПЕРАТОРІВ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Павлушенко С. М. доктор філософії, заступник начальника кафедри внутрішніх комунікацій Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0001-6222-0656>

У статті проаналізовано психологічні особливості бойової діяльності оператора Сил спеціальних операцій, визначено та розкрито психологічні особливості розвитку фрустраційної толерантності операторів через змістовні характеристики структурних компонентів фрустраційної толерантності: емоційно-вольовий, мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний та поведінковий.

Ключові слова: військовослужбовці; мотивація; психологічне забезпечення; психологічна підготовка; психологічна готовність; психічні стани; фрустрація; фрустраційна толерантність.

Вступ. Спеціальна розвідка була створена в 60-ті роки ХХ ст. з метою виконання розвідувальних та спеціальних завдань в інтересах фронтової операції у глибокому тилу противника, ізольовано від основних сил, у специфічних екстремальних умовах. В умовах сучасних війн та збройних конфліктів спектр завдань Сил спеціальних операцій провідних країн світу та їх можливості значно розширилися. Незважаючи на стрімкий розвиток технічних засобів розвідки, в ході активної фази російсько-української війни залишається визначальною здатність особового складу Сил спеціальних операцій Збройних Сил України (далі – ССО) виконувати завдання безпосередньо на території, контрольованій противником, та отримувати інформацію про важливі військові об'єкти, склад сил і засобів, бойовий потенціал і можливості противника веденням спеціальної розвідки та проведенням спеціальних заходів. Попри застосування новітніх технічних засобів для ведення розвідки вони не в змозі повністю замінити оператора ССО, який не тільки може спостерігати за об'єктом розвідки, а й осмислювати побачене, швидко його оцінювати і приймати рішення для подальших дій. Отже, виконання завдань в умовах невизначеності, ризику для життя та екстремальних умов бойової діяльності особового складу ССО висувають особливі

вимоги до психічної сфери оператора ССО, його психічної стійкості до психотравмуючих чинників бойової обстановки, а також психологічного забезпечення підготовки і виконання завдань за призначенням зазначених фахівців.

Метою статті є аналіз психологічних особливостей фрустраційної толерантності оператора ССО в умовах виконання завдань за призначенням.

Теоретичне підґрунтя. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: евристична теорія фрустрації С. Розенцвейга; тлумачення фрустрації у психології діяльності (В. Бодров, М. Левітов, Л. Божович, Б. Ананьєв, Ф. Василюк, Є. Ільїн, А. Налчжанян); поведінкове тлумачення фрустрації (Р. Баркер, Л. Берковіц); розуміння фрустрації як соціально-психологічного явища (Д. Маєрс, В. Циба); дослідження фрустраційної толерантності як психічної властивості особистості (Н. Чижиченко, А. Гусєв, С. Литвин, О. Холодова); обґрунтування фрустраційної толерантності як професійної здатності протистояти несприятливим чинникам (А. Большакова, І. Ламаш, Т. Селюкова, С. Кучеренко, М. Мішина, Г. Перевошиков); розроблення засобів емпіричного дослідження фрустрації та фрустраційної толерантності (С. Розенцвейг, Г. Солдатова, Н. Тарабріна, О. Хміляр, М. Кузьменко).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань були використані теоретичні методи дослідження: аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, синтез, порівняння, узагальнення.

Результати і обговорення. В умовах відбиття збройної агресії Російської Федерації, на переконання Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України Володимира Зеленського, основними рисами українського спецпризначенця є «стійкість і витривалість, хитрість і розважливність, раптовість і «хірургічна» точність. Високий рівень підготовки, загартованість, незламність духу, сміливість та рішучість військовослужбовців Сил спеціальних операцій забезпечують ефективне виконання ними складних та ризикованих завдань, дають їм змогу результативно протистояти російській агресії» (Веб-сайт Сил спеціальних операцій, 2023). Якість та успішність професійної діяльності в екстремальних умовах оператора ССО зумовлені рівнем підготовки: освітою і кваліфікацією, професійно важливими компетенціями, знаннями, вміннями, навичками, терміном служби та бойовим досвідом, а також особливими вимогами до фрустраційної толерантності та психічної стійкості спецназівця, які необхідно розглядати через психологічні особливості, які охоплюють емоційно-вольову, мотиваційно-ціннісну, когнітивно-пізнавальну та поведінкову сфери особистості оператора ССО.

На переконання вітчизняного науковця в галузі військової психології О. Хміляра (2023), психічна стійкість – це «особливий ресурс солдата, що наділяє його дії енергією, забезпечує подолання різних негараздів, швидку адаптацію до несприятливих змін і є запорукою виживання у кризові моменти життя». Таке визначення набуває особливого значення для професійної діяльності операторів ССО, які в умовах відбиття збройної агресії виконують завдання різної складності й інтенсивності, в умовах

постійної загрози життю і здоров'ю, на рівні людських можливостей.

Забезпечення ефективної діяльності операторів ССО неможливе без знання психічних та фізіологічних функцій їх організму в умовах професійної діяльності. Так, оволодіти професією оператора ССО і досягти високої майстерності можуть особи, у яких врівноважена та сильна нервова система. Фізіологічний дискомфорт, біологічний страх, дефіцит часу, підвищена складність завдань, наслідки помилкових дій, наявність перешкод, неуспішність дій внаслідок об'єктивних обставин, дефіцит інформації для прийняття рішень або перевантаженість інформацією, навіть у розвідників з сильною, врівноваженою нервовою системою, на переконання В. Зінченка, може призвести до нервово-психічного напруження (Корольчук 2009, с. 29). Нервово-психічне напруження супроводжує усю бойову діяльність і великою мірою залежить від рівня підготовленості оператора ССО. Отже, сила та врівноваженість нервової системи визначають працездатність, ретельність, темп, необхідні розвіднику для досягнення результату діяльності, здатність до тривалого збереження активності, толерантність до провокуючих стимулів, швидку реакцію на безпеку, витривалість до психічного і фізичного дискомфорту, здатність витримувати інтенсивне тривале психоемоційне навантаження без зниження результативності діяльності. При цьому рухомість, пластичність нервової системи сприяють гнучкій, швидкій перебудові стратегії поведінки у фруструючій ситуації.

Ведучими в діяльності спецназівця є зоровий та слуховий аналізатори. Ці характеристики важливі під час виконання багатокілометрових рейдів у тилу противника, ведення розвідки у визначених районах, спостереження за об'єктом тощо. Лабільність аналізаторов має бути високою, щоб оператор міг сприймати одночасно кілька сигналів.

Специфіка виконання завдань передбачає вміння швидко сприймати

різнопланову інформацію, негайного її обробляти і приймати рішення. Такі професійні завдання висувають високі вимоги до розподілу та переключення уваги оператора ССО. Продуктивність процесу сприйняття, безпомилковість у роботі оператора ССО залежать від здатності тривалий час зосереджувати увагу на веденні спостереження за ціллю або об'єктом, уміння помічати незначні (малопомітні) зміни у спостережувальному об'єкті, тривалий час зберігати стійку увагу, незважаючи на втомленість і сторонні подразники, здатність одночасно вести спостереження за багатьма характеристиками об'єкта та великою їх кількістю. З таким завданням успішно впораються лише оператори з високою стійкістю зосередження, розподілу та переключення уваги.

Істотно на результативність діяльності спецназівця впливає розвиток пам'яті (оперативної і довготривалої) та мислення. Так, розвідник має бути здатним легко запам'ятовувати словесно-логічний матеріал (терміни, цифри, літери, прізвища, схеми тощо), точно й чітко передавати почуте лише один раз, а також відтворювати інформацію про колір, форму, величину, рух, розташування об'єктів і предметів. В оператора ССО мають бути розвинені аналітичне мислення, здатність приймати рішення за умов гострої нестачі потрібної інформації та відсутності часу на її обмірковування, уміння диференційовано оцінювати суперечливу інформацію, самостійно узагальнювати низку фактів, понять, виявляти закономірності у процесі логічного вивчення проблеми (індукція), здатність встановлювати нові факти, явища, логічні зв'язки між поняттями на основі використання закономірностей (дедукція), а також здатність до критичного мислення, прогнозування ймовірного розвитку подій, відчуття наявності проблем там, де ніби-то все вже вирішено, здатність цілісно, системно сприймати і розуміти події і факти (Павелко 2016, с. 149).

Критичний аналіз та нестандартне мислення дають змогу оператору приймати ефективні рішення в умовах екстремального обмеження часу, «...навіть якщо ви маєте кілька хвилин для прийняття рішення» (Гофман 2020, с.61). Саме нестандартне мислення допомагає розвіднику передбачати варіанти розвитку подій в умовах нестачі інформації, оцінювати ймовірні ризики та загрози: «передбачення не є містичним талантом, що дається від народження. Це є продукт особливого мислення, збирання інформації та оновлення переконань» (Гофман 2020, с. 84).

Інтенсивна робота уваги, пам'яті, мислення протягом часу ведення спеціальної розвідки, тривала напруженість нервової системи висувають високі вимоги до емоційної стійкості розвідника. Водночас емоційна нестійкість створює передумови для виникнення невпевненості в собі, своєму командирі та команді, підвищення тривожності, втомленості. Оператор ССО повинен вміти регулювати свій емоційний стан за допомогою волі. Під час тривалого ведення пошуку, перебування в засідці, ведення спостереження, влаштування нальоту або диверсії оператору ССО необхідні такі якості, як витримка, самовладання, терплячість, зібраність, наполегливість у виконанні розвідувальних та спеціальних завдань. Психофізіологічні зрушення емоційного походження стають менш вираженими, якщо оператор ССО тренований, професійно досвідчений, витривалий та фізично загартований, підготовлений до подолання численних перешкод і несподіванок.

Занадто багато у діяльності підрозділів ССО залежить від «дрібниць», непередбачуваних обставин, які можуть бути фрустраторами (перешкодами) на шляху виконання завдань за призначенням. Така специфіка висуває й особливі вимоги до фрустраційної толерантності оператора ССО як стійкості до несприятливих чинників бойової обстановки, вираженої в адекватному оцінюванні фрустраційної ситуації та

передбаченні виходу з неї. Зазначену здатність (професійно важливу властивість) потрібно розвивати під час заходів психологічного забезпечення, що охоплюватимуть усі складові психологічного забезпечення підготовки та виконання завдань за призначенням: психологічного діагностування (професійно-психологічного відбору кандидатів на проходження служби у складі ССО), психологічної підготовки та психологічного супроводу. Лише один елемент – виведення в тил противника повітряним шляхом парашутним способом – є екстремальним за змістом і висуває високі вимоги до фрустраційної толерантності особового складу групи СпП: «Умови, в яких виконують стрибки, як правило, вже насичені елементом небезпеки. Стрибок з парашутом передбачає готовність людини піти на ризик, пов'язаний із необхідністю залишити літак на незвичній висоті, падати в повітряній стихії, доручити своє життя парашутній системі. Нині неможливо повністю передбачити всі критичні ситуації, які можуть виникнути під час відділення від літака, розкриття парашута, спуску і приземлення парашутистів» (Стасюк 1999, с. 59). Тривалі перельоти у район виконання завдань за призначенням, збільшення висот для десантування (виведення груп парашутним способом), прийняття на озброєння нових парашутних систем, які потребують додаткової підготовки, залучення до стрибка в тандемі фахівців, які не мають відповідної підготовки та можуть непередбачувано поводитися під час відділення від літального апарата, можливі помилки пілотів у ході визначення майданчиків приземлення, висока ймовірність приземлення на непідготовлений майданчик та певні перешкоди (будівлю, ліс, воду), висока ймовірність залишити літальний апарат раніше визначеного терміну, у разі виявлення засобами ППО противника, можуть бути фрустраторами, які об'єктивно або суб'єктивно сприйматимуть перешкоди на шляху до

досягнення мети або виконання визначених завдань. Отже, саме під час стрибків з парашутом оператори ССО навчаються основ управління своїми психічними станами та поведінкою, розвивають координацію рухів, спритність, силу, витривалість, у них формуються витримка та самоконтроль, швидкість реагування в оцінюванні обстановки, уважність і точний розрахунок під час зниження та приземлення, кмітливість у виборі найдоцільнішого способу управління парашутом.

Не тільки психофізіологічні, й психологічні якості істотно відрізняють оператора ССО від військовослужбовців інших родів військ. Обґрунтовуючи модель професійно-психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах військових розвідників та підрозділів спеціального призначення, І. Павелко вказує на найбільш значущі мотиви, які, на його переконання, впливають на вибір військової спеціальності: особистісний чинник (64%) – схильність до військової служби, прагнення стати більш упевненим, сміливим, мужнім, високий статус професії, прагнення до ризику, небезпеки, прагнення до роботи з високою відповідальністю, бажання носити форму і мати зброю; мотив, що відображає змістовний аспект діяльності при виборі професії (46%) – тяга до активної різноманітної і живої роботи, бажання чого-небудь навчитися по-справжньому, бажання стати професіоналом і вибудувати кар'єру у ЗС України; моральний аспект (45%) – прагнення захищати Батьківщину, прагнення до справедливості, морального задоволення, потреба в самореалізації та соціальній корисності; мотив, пов'язаний із наслідуванням ідеалу, зразком (37%) – приклад друзів і знайомих, сімейна традиція, романтична мрія, пов'язана з книгами і фільмами, досвід строкової військової служби; соціально-економічний чинник (35%) – стабільний заробіток, пільги, пошук виходу з важкої економічної

ситуації, безробіття, випадковий збіг обставин; агітаційна робота кадрових структур. Отже, професійний вибір розвідників визначають різні мотиви і чинники, але серед найбільш значущих мотивів професійної діяльності розвідників переважають ті, які «викликають відчуття осмисленості існування і сприяють особистісному зростанню», тобто найважливішим показником мотиваційної готовності до служби у спеціальній розвідці є активне прагнення до професійної самореалізації особистості (Павелко 2016, с. 148–149).

Для оператора ССО, порівняно з військовослужбовцями інших видів та родів військ, крім внутрішньої та зовнішньої мотивації, важливою є бойова мотивація. На переконання Р. Хенріксена, «...мотивація активно битися впливає як зі специфіки бою, так і з досвіду певного виду природжених солдатів, яких я називаю воїнами». Саме бойова мотивація змушувала бійців SEAL боротися за повернення у В'єтнам у 1967 – 1970 рр. Оператори загону «Дельта» були навіть на межі самогубства через те, що причини того, що після виснажливої підготовки ще не були в бою під час афганської кампанії у 2002 році (Henriksen 2007, с. 189).

На переконання О. Хміляра (2022), у бою воїнів вирізняють від решти військовослужбовців «... особлива кмітливість, хитрість, винахідливість дій, рішучість і нестримна жага втілити набуті теоретичні знання та навички у практичну площину. Сутністю їх життєвого світу є постійне здобуття нового бойового досвіду. Воїна майже неможливо уявити «поза боєм». Серед його професійно необхідних якостей варто виокремити такі: висока бойова ефективність, ретельне володіння бойовою обстановкою, висока регуляція перебігу психічних станів (особливо страху та гніву), тривале зберігання спокою в умовах хаосу й дискомфорту». Випробовування себе боєм – це «найсильніший регулятор поведінки воїна, а палке бажання відчувати цей найвищий прояв мужності – його сутнісна властивість». У мотивації таких воїнів

особливе місце належить «відточеній майстерності, що функціонує на рівні бажання та здатності знищувати живу силу противника». Зазвичай у бойових умовах регулятором поведінки воїна є «позитивна агресивність, яку варто розглядати як дієву форму асертивної поведінки воїна в бою» (О. Хміляр, 2022, с. 124).

Спрямованість оператора ССО ЗС України передбачає високий рівень патріотизму та чітку громадянську позицію, високі морально-етичні якості, корпоративний дух і вірність своїм бойовим побратимам, прагнення стати справжнім військовим професіоналом та гідним «гравцем своєї команди».

Темперамент оператора ССО прямо пов'язаний з якостями нервової системи особистості, які ми розглядали раніше. Для професійної діяльності оператора ССО, що потребує витримки, схильності до напруженої розумової роботи, інтуїції, постійного рівного напруження оптимальними видами темпераменту, на наш погляд, є сангвінічний (сильний врівноважений рухливий тип) і флегматичний (сильний врівноважений інертний тип).

Аналізуючи проблему професійних здібностей, В. Шадріков визначає їх як сформовані на підставі задатків індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої, і від яких залежить можливість успіху в діяльності (Стасюк 1999, с. 371–372). Найповніше індивідуальні особливості виражаються в характері оператора ССО, який небезпідставно вважають «стрижнем спецназівця». На переконання американського військового психолога Д. Гроссмана (1996), «характер – це те саме, що воля й дух воїна, це внутрішні чинники, які можна назвати індивідуальними чинниками». Серед характерних рис, які, на наш погляд, мають бути притаманні характеру оператора ССО, необхідно виокремити: принциповість, чесність, коректність, відповідальність; ініціативність, компетентність, рішучість; дбайливість, товариськість, акуратність; впевненість у

собі, почуття власної гідності; здатність брати на себе відповідальність у складних ситуаціях; здатність об'єктивно оцінювати свої досягнення, сили і можливості; здатність до тривалої розумової та фізичної роботи без погіршення якості; збереження зібраності в умовах, що стимулюють збудження.

Розмаїття індивідуально-психологічних та біологічних якостей інтегрується в неповторності воїна-спецназівця і відображається в понятті «індивідуальність», яка є не просто сумою індивідуальних відмінностей, а системою властивостей і якостей, що забезпечує цілісність і неповторність особистості бійця спеціального підрозділу. Професійна придатність оператора ССО залежить від всієї сукупності індивідуальних властивостей особистості, фрустраційної толерантності до несприятливих чинників виконання завдань за призначенням, рівня військово-професійної підготовленості і психологічної сумісності з особовим складом штатного підрозділу. Визначаючи професійну придатність, військові психологи часто оперують поняттям «здатність». На етапі підготовки до виконання бойових завдань, під час розвитку фрустраційної толерантності як стійкості до фрустраторів, на переконання доктора психологічних наук, професора В. Стасюка «...головні зусилля мають бути спрямовані на те, щоб будь-які несподіванки для розвідників стали звичними, щоб несподіванка стала правилом, сюрприз – закономірністю, а раптова зміна ситуації – звичайною справою» (В. Стасюка, 2012, с. 407). Це можливо реалізувати тільки завдяки щоденній копійкій праці, щодня, з ранку до ночі. Ветеран 173-го окремого загону СпП полковник С. Бреславський, професіонал спеціальної розвідки, з цього приводу зазначав: «В Афганістані я переконався якщо солдатів щадять на навчальних полях, якщо командири самі не хочуть пробігтися з повною викладкою, якщо бойову підготовку замінюють господарськими роботами, то в екстремальній ситуації донавчатися і

надолужувати недопрацьоване пізно, останній «неуд» ставить куля...» (Стасюк, 2012, с. 403).

У групах, загонах СпП, на відміну від підрозділів інших родів та видів військ, ефективність виконання завдань залежить від боездатної команди, кастового та корпоративного духу, злагодженості і психологічної сумісності особового складу підрозділу, довіри до побратимів.

Командна робота воїнів-спецназівців є визначальним чинником боездатної команди. Військова майстерність особового складу, помножена на волю і важкі тренування, матимуть результатом знищення противника лише на основі вискоєфективної командної роботи. У наших партнерів – збройних сил США – застосовують просту формулу командної роботи (М. Dandridge «Small Unit Leadership»): SKILL × WILL × DRILL = KILL. Українською цю формулу можна інтерпретувати так: здатність × воля × тренування = знищення ворога. Боездатною команда стає лише тоді, коли всі означені компоненти будуть сформовані до рівня професійності і дуже добре збалансовані (Бойко, 2020). Чотиризірковий адмірал, командувач ССО США В Макрейвен (2023), відомий світові своєю мотиваційною промовою та однойменним бестселером «Застеляйте ліжко. Дрібниці, які можуть змінити ваше життя, а можливо, і світ», одним із визначальних правил у своїй філософії лідерства визначав: «Самотужки ви не впораєтеся, знайдіть того, хто допоможе Вам гребти». На його переконання, «...жоден «морський котик» не зможе битися одинаком. Щоб досягнути пункту призначення, потрібна команда добрих товаришів. Заводьте якомога більше друзів і ніколи не забувайте, що ваш успіх залежить від інших... Якщо хочете змінити світ... знайдіть когось, хто допоможе вам гребти» (Бойко, 2020, с. 19–26).

У свою чергу ветеран ССО США Дж. Віллінк (2018) наголошує: «Для «морського котика» віддати своє життя в руки комусь, кому він не довіряє... в чий надійності є сумніви, достобіса важко. У загонах «морських котиків» братська

зв'язка є найсильнішою зброєю. Якщо забрати її, ми втратимо свою найважливішу рису як команди». Ізраїльський дослідник менеджменту і лідерства І. Адізес (2019) у книзі «Командне лідерство. Як порозумітися з будь-яким менеджером» вводить поняття «взаємодоповнювана команда» і пояснює його так: «Гляньте на свою руку. Руку рукою робить те, що кожен палець на ній різний, але діють вони разом. Так само й ми потребуємо взаємодоповнюваної команди: такої, у якій кожен учасник відрізнятиметься від іншого, а не уподібнюватиметься йому. Це означає, що ми приймаємо відмінності і стилі інших, врівноважуючи їхні природно суб'єктивні погляди. Це й буде команда». Дослідник наголошує, на тому, що в команді мають бути люди з різним темпераментом, характером, емоціями та манерою поведінки, а не лише висококласні фахівці. Команда є «організаційною екосистемою, у якій, власне, різноманітність і відмінності є гарантією здоров'я та успішності організації».

Головний старшина ВМС США, «морський котик», якого вважають одним із найрезультативніших снайперів К. Кайл (2022) наголошує на довірі до своїх бойових побратимів: «Ти хочеш бути впевненим, що хлопець, із яким ти працюєш, – той, на кого можна покластися; врешті-решт, ти цілком буквально довіряєш йому своє життя».

Досвід застосування ССО країн-партнерів, а також власний досвід виконання бойових завдань у ході відсічі збройної агресії Російської Федерації актуалізували питання місця і ролі командира групи спеціального призначення, його лідерських якостей та абсолютної відповідальності за виконання бойових завдань, його здатності створити на основі поваги і довіри боездатну й ефективну команду. На переконання вітчизняного дослідника феномену лідерства О. Бойка, до індивідуально-психологічних якостей сучасного лідера – командира підрозділу належать: здатність до самоконтролю та управління самим

собою; здатність організувати інших та керувати змінами; впевненість у собі, здатність адекватно сприймати негативний результат; володіння бімодальним мисленням, уміння розглядати проблему на макро- і мікрорівнях; здатність оптимально поєднувати інтелект та інтуїцію під час вирішення проблем; володіння розумовою швидкістю і креативністю (творчим підходом), здатність швидко приймати правильні рішення у ситуації, що змінюється; вміння зосереджувати і тривало утримувати увагу, бути здатним працювати впродовж кількох годин; стійкість до впливу стресогенних чинників; здатність вчитися на помилках; уміння передбачати події і ставити чіткі перспективні цілі, планувати і чітко дотримуватися плану; уміння оцінювати результат за якісними і кількісними показниками; уміння налагоджувати партнерські відносини, володіти особистим «магнетизмом» і харизмою (виключна обдарованість людини); застосування інноваційних підходів, неоднорідність і нешаблонність мислення, здатність бачити кілька шляхів вирішення проблеми; прагнення і здатність набувати нових знань та умінь, бути ерудованим; здатність на 100% реалізовувати власний потенціал і позитивні риси; здатність спрямовувати інших на досягнення результату, оптимально розподіляти завдання серед особового складу; уміння розкривати і розвивати потенціал підлеглих, створювати умови для такого розвитку; здатність спрямовувати інших на розумний ризик; прагнення до постійного навчання і самоосвіти; наявність критичного мислення, здатність об'єктивно оцінювати позитивні і негативні сторони певного вибору чи рішення; гнучкість розуму, здатність гнучко переформувати завдання. В свою чергу на переконання «морських котиків» Д. Віллінка та Л. Бебіна (2020), які відшліфовували свої принципи лідерства під час операції «Свобода Іраку» (2003 рік), «кожен лідер має дотримуватися чіткої межі. Саме тому керувати буває так

складно...для ефективного управління необхідно віднайти рівновагу...між двома крайнощами суперечливих рис. <...> Вже усвідомивши це, лідер отримає один зі своїх найпотужніших інструментів. Він зможе врівноважити протилежні сили й очолювати команду максимально ефективно».

У бойових умовах для оператора ССО важливою є реакція на фруструючу ситуацію бойової обстановки. Рівень фрустраційної толерантності (стійкості до фрустрації) прямо залежить від сформованості емоційно-вольової, ціннісно-мотиваційної, когнітивно-пізнавальної сфери оператора ССО, які визначають його поведінку в бою. Здатність оператора адекватно сприйняти фруструючу ситуацію, холоднокровно її оцінити та прийняти адекватне рішення залежить від емоційно-вольового компоненту фрустраційної толерантності особистості оператора ССО. Ефективне виконання завдань за призначенням (максимальний результат з мінімальними втратами) тісно пов'язане з ціннісно-мотиваційним компонентом фрустраційної толерантності. До особливих, притаманних тільки цьому роду сил цінностей оператора ССО належать: корпоративний дух та гордість за належність до складу «когорти сталевих», особливе братерство та вірність бойовим побратимам, бойова мотивація і професійна майстерність. Філософія воїна-переможця, безумовна довіра до свого командира, дух братерства та командна робота значно підсилюють ціннісно-мотиваційний компонент фрустраційної толерантності. Уся система підготовки оператора ССО спрямована на формування установок за принципом: «будь-яке завдання в будь-якому місці в будь-який час». Досвід застосування ССО провідних країн світу, власний досвід протистояння російській збройній агресії показують, що мотивація оператора ССО має бути спрямована на засвоєння бойового досвіду та вироблення бойової майстерності. Чим вища бойова мотивація оператора ССО на успішне виконання завдань за

призначенням тим нижча його готовність до невиправданого ризику, а коли ризику не уникнути, мотивація до успіху має домінувати над мотивацією на уникнення невдач. Отже, здатність оператора ССО до сприйняття, усвідомлення та опрацювання інформації, прийняття обґрунтованих рішень у фрустраційних умовах виконання завдань за призначенням залежить від розвиненості когнітивного компонента фрустраційної толерантності. Профіль мислення, що відображає переважні способи опрацювання інформації і рівень креативності, є однією з найважливіших індивідуальних характеристик оператора ССО, що визначає стиль його діяльності, схильності, інтереси і професійну спрямованість. Професійно підготовлений оператор ССО має бути наділений багатою уявою, володіти навичками аналітичного і критичного мислення, здатністю мислити нестандартно, бути винахідливим, уважним до деталей, впевненим у собі та відкритим до нового, бути спроможним приймати рішення не на основі сильних емоцій, а на підставі об'єктивних наявних даних. Зазначені якості і здатності необхідно розвивати під час заходів психологічного забезпечення підготовки до виконання завдань за призначенням. Складовими поведінкового компонента фрустраційної толерантності оператора ССО є рішення і вчинки, спрямовані на продуктивне подолання фрустраційних ситуацій бойової обстановки. Ефективність виконання завдань за призначенням особовим складом ССО в умовах відбиття російської збройної агресії залежить від конструктивних поведінкових стратегій, які визначаються рівнем толерантності до несприятливих чинників бойової обстановки. Поведінкова реакція оператора ССО невід'ємно пов'язана з іншими компонентами фрустраційної толерантності.

Висновок. 1. Специфіка та умови виконання завдань за призначенням операторами ССО мають такі фрустраційні перешкоди: високий рівень загрози для життя, різкі зміни обстановки, перебування у ворожому оточенні,

Питання психології

виконання завдань у відриві від основних сил у складі малих груп за суворих часових обмежень, висока маневреність у тилу, необхідність швидкого пересування, обмеженість картини ведення бойових дій, залежність результатів від професіоналізму кожного оператора, командного духу та лідерських якостей командира групи, можливість виникнення суперечностей між нормами міжнародного гуманітарного права та забезпеченням живучості групи. Зазначені перешкоди впливають на виконання завдань в умовах бойових дій як потенційно фруструючі та висувають особливі вимоги до психічної сфери оператора ССО.

2. Аналіз особливостей професійної діяльності та фрустраційних перешкод виконання завдань в умовах бойових дій оператора ССО показує її складність, невизначеність, мінливість, хаотичність і різноплановість, що потребують розвитку психологічних особливостей

фрустраційної толерантності як професійно важливої властивості оператора ССО.

2. До психологічних особливостей фрустраційної толерантності оператора ССО відносяться: сила, врівноваженість, рухливість нервової системи, низький рівень тривожності, фрустрованості, ригідності, толерантність до невизначеності, готовність до ризику, професійна мотивація, мотивація до успіху, бойова мотивація, креативне мислення, аналітичний стиль мислення, здатність до рефлексії, відсутність ірраціональних установок, оптимальний або сприятливий рівень фрустраційної толерантності, екстрапунітивна або інтропунітивна реакція з фіксуванням на подолання перешкоди, конструктивні копінг-стратегії, спрямовані на позитивне переоцінювання фруструючої ситуації, планування вирішення проблеми, взяття відповідальності на себе.

Список використаних джерел

1. Адзіс І. (2018) Командне лідерство. Як порозумітися з будь-яким менеджером. Київ : Наш формат, 304 с.
2. Бойко О. В. (2020) Формула боездатних команд в армії // Інтернет-видання Петро і Мазепа. URL: https://petrimazepa.com/uk/formula_boezdatnikh_komand_v_armii.
3. Брайс Г. Гоффман (2020) Червона команда: Як нестандартне мислення спричинило революцію в армійському укладі та як воно може трансформувати ваш бізнес/ Пер. з англ. У. Курганова. Харків : Фабула.
4. Вебб Б. & Манн Дж. Д. (2018) Приціл: Як приймати кращі рішення, коли весь світ проти тебе. Київ : Yakaboo Publishing, 284 с.
5. Віллінк Д. & Бедін Л. (2020) Абсолютна відповідальність: уроки лідерства від «морських котиків». Київ : Книголав, 400 с.
6. Кайл К. (2022) Американський снайпер. Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. 448 с.
7. Корольчук М. С. (2009) Психофізіологія діяльності: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ельга, Ніка-Центр.
8. Макрейвен В. (2023) Застеляйте ліжко. Київ : КМ-БУКС, 128 с.
9. Міністерство оборони України : веб-сайт Сил спеціальних операцій (2023) URL: <https://sof.mil.gov.ua/join>.
10. Павелко І. І. (2016) Модель професійно-психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах військових розвідників та підрозділів спеціального призначення // Одеса: Військова академія, Військово-технічний збірник. № 14. С. 146–152.
11. Стасюк В. В. (1999) Особливості проявів психологічної стійкості у воїнів у бойових умовах // Збірник наукових праць. Київ: ВГІ, № 1 (8). С. 58–62.
12. Стасюк В. В. (2012) Військова психологія видородової діяльності: підручник. Київ: ПП «Золоті Ворота», 458 с.
13. Хміляр О. Ф. (2022) Психічна стійкість солдата // Науковий вісник Ужгородського національного університету, Вип. 6. С. 71–79.
14. Хміляр О. Ф. (2022) Психологія бойової мотивації воїна // Вісник Національного університету оборони України. Київ : НУОУ, Вип. № 2 (66). С. 121–131.
15. Grossman David (1996) On killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society. New York : Back Bay Books Little, Brown and Company, 353 p.

16. Rune Henriksen (2007) Warriors in combat – what makes people actively fight in combat? Journal of Strategic Studies, Volume 30. Issue 2. P. 187–223.

References

1. Adizes I. (2018) Komandne liderstvo. Yak porozumitysia z bud-yakym menedzherom [Team leadership. How to get along with any manager]. Kyiv : Nash format, 304 s. (in Ukrainian)
2. Boiko O. V. (2020) Formula boiezdatnykh komand v armii [Formulas for combat-ready teams in armies]// Internet-vydannya Petro i Mazepa. URL: https://petrimazepa.com/uk/formula_boezdatnykh_komand_v_armii. (in Ukrainian)
3. Brais H. Hoffman (2020) Chervona komanda: Yak nestandartne myslennia sprychynilo revoliutsiiu v armiiskomu ukladi ta yak vono mozhe transformuvaty vash biznes [The Red Team: How Out-of-the-box Thinking Has Led to Revolutions in the Army Way of Life and How It Can Transform Your Business]/ Per. z anhl. U. Kurhanova. Kharkiv : Fabula (in Ukrainian).
4. Grossman David (1996) On killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society . New York : Back Bay Books Little, Brown and Company, 353 p.
5. Kail K. (2022) Amerykanskyi snajper [American Sniper]. Lviv : Vydavnytstvo Staroho Leva, 2022. 448 s. (in Ukrainian)
6. Khmiliar O. F. (2022) Psykhichna stiikest soldata [Soldier's mental toughness]// Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Vyp. 6. S. 71–79 (in Ukrainian).
7. Khmiliar O. F. (2022) Psykholohiia boiovoi motyvatsii voina [Psychology of Warrior Combat Motivation] // Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. Kyiv : NUOU, Vyp. № 2 (66). S. 121–131. (in Ukrainian)
8. Korolchuk M. S. (2009) Psykhofiziolohiia diialnosti [Psychophysiology of activity]: pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Kyiv : Elha, Nika-Tsentr (in Ukrainian).
9. Makreiven V.(2023) Zasteliaite lizhko [Make your bed] . Kyiv : KM-BUKS, 128 s. (in Ukrainian)
10. Ministerstvo oborony Ukrainy : veb-sait Syl spetsialnykh operatsii (2023) [Special Operations Forces website] URL: <https://sof.mil.gov.ua/join> (in Ukrainian)
11. Pavelko I. I. (2016) Model profesiino-psykholohichnoi hotovnosti do diialnosti v ekstremalnykh umovakh viiskovykh rozvidnykiv ta pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia [Model of Professional and Psychological Readiness for Activity in Extreme Conditions of Military Intelligence Officers and Special Forces Units] // Odesa: Viiskova akademiia, Viiskovo-tekhnichnyi zbirnyk. № 14. S. 146–152 (in Ukrainian)
12. Rune Henriksen (2007) Warriors in combat – what makes people actively fight in combat? Journal of Strategic Studies, Volume 30. Issue 2. P. 187–223.
13. Stasiuk V. V. (2012) Viiskova psykholohiia vydorodovoi diialnosti [Military Psychology of Species Activity]: pidruchnyk. Kyiv: PP «Zoloti Vorota», 458 s. (in Ukrainian)
14. Stasiuk V.V. (1999) Osoblyvosti proiaviv psykholohichnoi stiikesti u voiniv u boiovykh umovakh [Peculiarities of manifestations of psychological stability in warriors in combat conditions] // Zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: VHI, № 1 (8). S. 58–62. (in Ukrainian)
15. Webb B. & Mann Dzh. D. (2018) Prytsil: Yak pryimaty krashchi rishennia, koly ves svit proty tebe [Sight: How to Make Better Decisions When the Whole World Is Against You]. Kyiv : Yakaboo Publishing, 284 s. (in Ukrainian)
16. Villink D. & Bedin L. (2020) Absolutna vidpovidalnist: uroky liderstva vid «morskykh kotyki» [Absolute Responsibility: Leadership Lessons from Navy SEALs]. Kyiv : Knyholav, 400 s. (in Ukrainian)

Summary

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF FRUSTRATION TOLERANCE OF OPERATORS OF SPECIAL OPERATIONS FORCES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Pavlushenko S. Doctor of Philosophy, Deputy
Head of the Department of Internal Communications,
National Defense University of Ukraine

Introduction. The article analyses the psychological features of the combat activity of the operator of the Special Operations Forces, identifies and discloses the psychological features of the development of frustration tolerance of operators through the content characteristics of the structural components of frustration tolerance: emotional-volitional, motivational-value, cognitive-cognitive and behavioral.

Purpose. Analysis of psychological features of the SOF operator's frustration tolerance in the conditions of performing assigned tasks.

Methods. To solve the tasks set in the work, theoretical research methods were used: analysis of scientific sources on the research problem, synthesis, comparison, generalization.

Originality. The psychological features of the development of frustration tolerance of operators of the Special Operations Forces to perform tasks in combat conditions are substantiated. The practical significance of the obtained results lies in the implementation of the main results of the study in the practice of organizing psychological support of military units (subdivisions) of the Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine

Conclusion.

1. The specifics and conditions of performing assigned tasks by SOF operators have the following frustrating obstacles: a high level of threat to life, abrupt changes in the situation, being in a hostile environment, performing tasks in isolation from the main forces in small groups under strict time constraints, high maneuverability in the rear, the need for rapid movement, the limited picture of combat operations, the dependence of results on the professionalism of each operator, Team Spirit and leadership qualities of the group commander, the possibility of contradictions between the norms of international humanitarian law and ensuring the survivability of the group. These obstacles affect the performance of tasks in combat conditions as potentially frustrating and place special demands on the mental sphere of the SOF operator.

2. Analysis of the features of professional activity and frustration obstacles to the performance of tasks in the conditions of combat operations of the SOF operator shows its complexity, uncertainty, variability, chaos and diversity, which require the development of psychological features of frustration tolerance as a professionally important property of the SOF operator.

3. The psychological features of the frustration tolerance of the SOF operator include: strength, balance, mobility of the nervous system, low level of anxiety, frustration, rigidity, tolerance to uncertainty, willingness to take risks, professional motivation, motivation for success, combat motivation, creative thinking, analytical style of thinking, ability to reflect, absence of irrational attitudes, optimal or favorable level of frustration tolerance, extrapunitive or intropunitive reaction with fixation on overcoming an obstacle, constructive coping strategies aimed at a positive reassessment of a frustrating situation, planning a solution to the problem, taking responsibility.

Key words: servicemen; motivation; psychological support; psychological training; psychological readiness; mental states; frustration; frustration tolerance.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 22.05.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 18.06.24.

© 2024. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.